

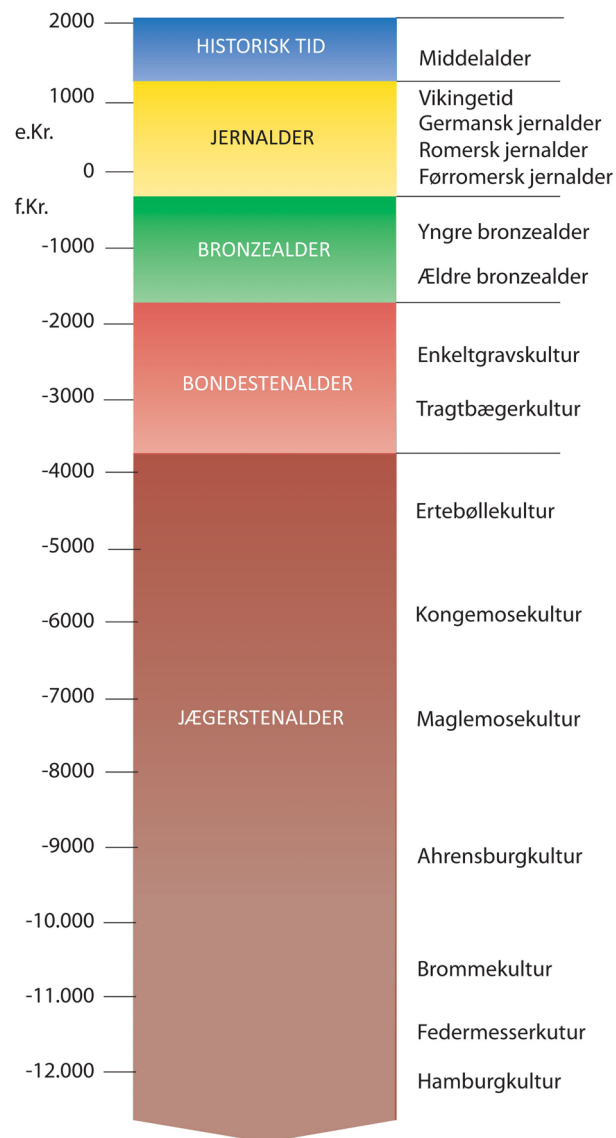
Bebyggelse fra romersk jernalder ved Sdr. Onsild Stationsby

Arkæolog Karin Johannesen

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Undersøgelsens baggrund	3
Lokalområdet i oldtiden	3
Undersøgelsens resultater	4
Sammenfatning og perspektivering	6
Hvis du vil vide mere	6

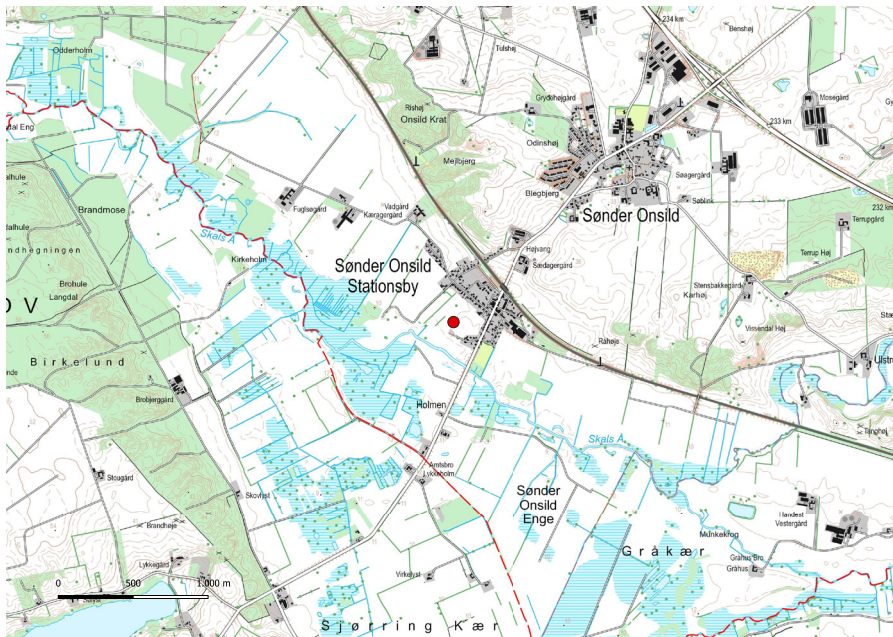

Indledning

Sdr. Onsild Stationsby ligger på kanten af ådalen til Skals Å. Området øst for Skals Å er præget af gravhøje og enkelte fund af jernaldergrave, men der er ikke mange fund af bebyggelse fra oldtiden. På luftfotografier kan man dog se, at der indtil flere treskibede huse på en mark i den sydvestlige udkant af Sdr. Onsild Stationsby, og i 2022 fik Nordjyske Museer mulighed for at udgrave en del af dette bopladsområde i forbindelse med kloakering.

Undersøgelsens baggrund

I sommeren 2022 skulle Mariager Vand A/S anlægge en kloakledning i den sydvestlige del af Sdr. Onsild Stationsby, og i den forbindelse blev kloaktracéet overvåget af arkæologer fra Nordjyske Museer. Det viste sig hurtigt, at der var forhistoriske kulturspor på stedet, så museet iværksatte en egentlig udgravning.

Figur 1. Kort over Sdr. Onsild Stationsby, hvor udgravningen er markeret med rød prik.

Kort: © Styrelsen for Dataforsyning og Infrastruktur.

Lokalområdet i oldtiden

Sdr. Onsild Stationsby er, som navnet også angiver, opstået i begyndelsen af 1900-tallet i forbindelse med jernbanen fra Randers til Aalborg. Byen ligger på kanten af ådalen til Skals Å, et område som selv i dag er præget af enge og vådområder, og som i oldtiden har givet god adgang til tørt land, engarealer og færdsel på åen.

Stednavnet Onsild stammer fra navnet Odin fra nordisk mytologi, og det siges da også, at Odins alter ligger i Trinderup Krat, som ligger ca. 2,5 km nordvest for Sdr. Onsild Stationsby. Stedet, der omtales som Odins alter, blev delvist udgravet i 1981, og er en langdysse og røse fra neolitikum, så denne teori kan ikke bekræftes. I Trinderup Krat ligger der dog andre bekræftede fortidsminder, blandt andet flere gravhøje og en kvægfold, der i datering strækker sig fra stenalderen og formentlig frem til jernalderen.

Øst for Sdr. Onsild Stationsby ligger adskillige gravhøje, men der er også fundet brandgrave fra bronzealderen og en jordfæstegrav fra yngre stenalder. Der er altså ingen tvivl om, at der har boet mennesker i området ved Sdr. Onsild Stationsby i oldtiden, men der er kun få spor efter bebyggelserne. På luftfotos kan man imidlertid se, at der har ligget flere treskibede langhuse i den sydvestlige del af Sdr. Onsild Stationsby. Husene kan ses som mørkere områder i afgrøderne, og træder især frem i tørre somre. Kloaktracéet, som foranledigede udgravningen, lå netop i kanten af denne bebyggelse.

Figur 2. Ortofoto fra 2008 hvor spor efter treskibede langhuse se i afdelingerne. Kort: © Styrelsen for Dataforsyning og Infrastruktur.

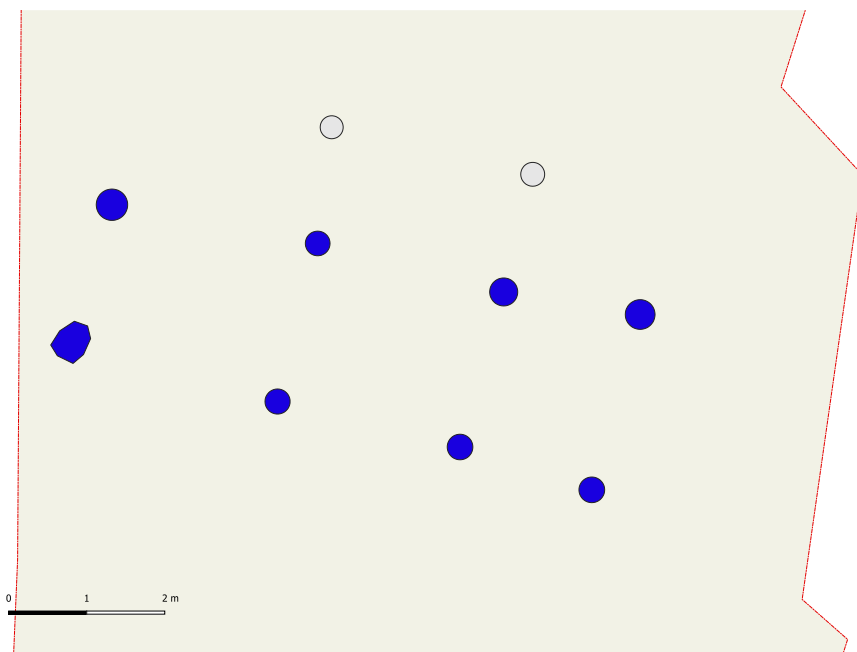
Undersøgelses resultater

Kloaktracéet var på de bredeste steder ca. 10 m bredt og gik fra nord mod syd til en pumpestation, og især i den sydlige dele blev der fundet spor efter flere langhuse fra jernalderen. Der blev udgravet syv treskibede langhuse, men da denne type huse oftest er placeret øst-vest i længderetningen og kan være 12-20 m lange, så blev ingen af husene fritlagt i deres fulde længde.

Figur 3. Ortofoto fra 2018 med udgravningsfelt (rød, stiplede streg) og anlæg (sort streg). Kort: © Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

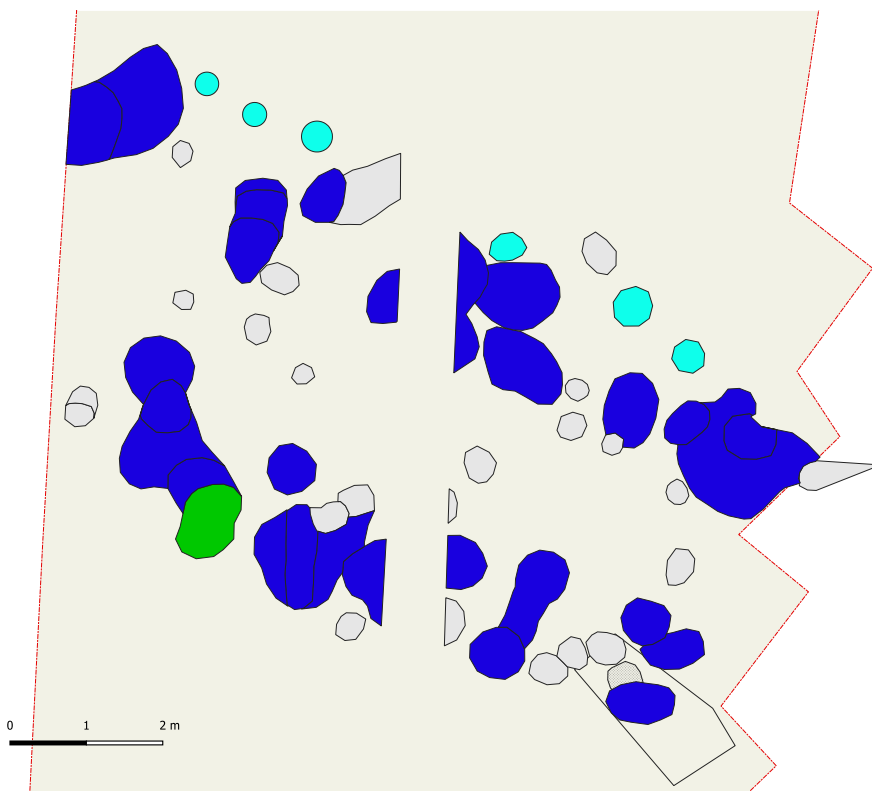
Et enkelt hus havde fire sæt af tagbærende stolper, hvilket betyder, at hele huset kan være fritlagt, men det kan også forsætte ud under feltgrænsen. To til tre sæt tagbærende stolper blev fritlagt i tre af husene, mens kun et enkelt sæt blev fritlagt i to af husene. Midt på kloaktracéet lå to huse i flere faser, som forsætter ud under feltgrænsen til begge side. Dermed er ingen af husene er blevet totaludgravet.

Figur 4. Plantegning af hus A117 med tagbærende stolpehuller (blå), øvrige stolper (grå) og feltgrænsen (rød stiplede streg). Kort: Nordjyske Museer.

Kun de tagbærende stolpehuller var bevaret i alle husene med undtagelse af hus A141. Dette hus lå oven i hus A142, og begge huse havde store og irregulært formede stolpehuller, som tyder på, at der har været flere faser i disse to huse. Derudover var der også bevarede indgangs- og vægstolpehuller i hus A141. Ud fra grundplanen kan disse to huse dateres til ældre romersk jernalder (ca. 1-160 e.Kr.).

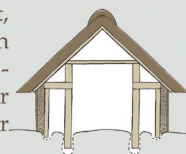
Kun de tagbærende stolpehuller var bevaret i de øvrige huse, og da ingen af husenes totale længde kendes, er de mere problematiske at datere ud fra grundplanerne. Derfor blev der taget prøver fra flere af de tagbærende stolpehuller, hvorfra der blev udtaget korn, som er ¹⁴C-dateret. Dateringerne placerer bebyggelsen fra slutningen af førromersk jernalder (ca. 30 f.Kr.) og frem til yngre romersk jernalder (ca. 350 e.Kr.).

Figur 5. Plantegning af husene A141 og A142 med tagbærende stolpehuller (blå), indgangsstolpehuller (grøn), vægstolpehuller (lyseblå) og feltgrænse (rød, stiplede streg). Kort: Nordjyske Museer.

Det treskibede hus

I et treskibet hus bæres taget af to rækker af kraftige stolper, placeret ned igennem husets midte. Hustypen kaldes treskibet, da det i tværsnit kan opdeles i tre dele - mellem og på hver side af de to rækker tagbærende stolper.

Husene har haft stolper til ydervægge og andre opdelinger i huset - som skillevægge, båse til dyrene osv. - men disse er kun i heldige tilfælde bevaret. Husene er aflange og oftest 5-6 m brede. De kaldes derfor langhuse, når de er så lange, at de er brugt som bolig. Der er også mindre bygninger, som har været brugt som fx arbejdsrum og til opbevaring. Indgangene er i langhusenes lange vægge, og indrettes oftes med bolig i den ene ende (mod vest) og stald i den anden (mod øst).

Treskibede huse bygges i det meste af bronzealderen, jernalder og vikingetid - samlet en periode på omkring 2000 år (1.500 f.kr.-1.050 e.kr.).

De treskibede langhuse fra ældre jernalder har været gårdsenheder med beboelse i den ene ende og stald i den anden ende. I nogle tilfælde ligger husene i flere faser, hvilket betyder at samme gård er blevet genopbygget flere gange på det samme sted. De fleste udgravede gårde ved Sdr. Onsild Stationsby ligger kun i en fase, men de to huse A141 og A142 er formentlig to faser af samme gård, og derudover tyder det på, at A141 også er blevet genopført mindst en gang. Dette kan man se ved, at der er flere nedgravninger i samme stolpehul. Dateringer fra husene A141 og A142 viser da også, at et langhus blev opført første gang i slutningen af førromersk jernalder (ca. 30 f.Kr.), og derefter er gården blevet genopført mindst tre gange på nogenlunde samme sted.

Sammenfatning og perspektivering

De mange gravhøje i området omkring Sdr. Onsild Stationsby vidner om, at der har boet mennesker siden stenalderen, men bebyggelsessporene efter oldtidens indbyggere er få. I den sydvestlige del af Sdr. Onsild Stationsby er der tidligere erkendt spor efter forhistorisk bebyggelse på luftfotografier, og i forbindelse med anlæggelsen af en kloak, fik Nordjyske museer mulighed for at udgrave en del af denne bebyggelse. Der viste sig at være treskibede langhuse fra romersk jernalder, hvoraf et enkelt var i flere faser. Bebyggelsen fortsætter mod både øst og vest, så den endelige udbredelse kendes endnu ikke.

Jernalderbebyggelsen i Sdr. Onsild Stationsby ligger på kanten af Skals Å ådal, og dermed har indbyggerne kunne benytte sig af både de tørre bagvedliggende områder til marker og af engområder til græsning af kreaturer og indsamling. Bebyggelsens beliggenhed adskiller sig fra jernalderens bebyggelser længere nordpå, hvor man oftest ser bebyggelserne på bakketoppene, men da der stadig kun er relativt få kendte bebyggelser fra perioden i Sdr. Onsild, vil kun fremtidige fund vise om denne type beliggenhed er typisk for dette område.

Hvis du vil vide mere

Jensen, J. 2001: *Danmarks Oldtid. Ældre jernalder 500 f.Kr.-400 e.Kr.* Gyldendal.

¹⁴C-analyse

Kulstof-14 bruges til at tidsbestemme eller datere materiale fra mennesker, dyr og planter.

Kulstof (C) er et grundstof, der indgår i alle levende organismer. Når en organisme dør, mindskes antallet af C-14 atomer langsomt, da atomet er radioaktivt. Ved at måle den mængde af ¹⁴C, der er tilbage i et materiale, kan man derfor regne ud, hvor gammelt det er.

Udgravningsdata

Sdr. Onsild Stationsby

- Nordjyske Museer jnr. ÅHM 7967
- Udgravningsperiode: 22-24. august 2022
- Fund & Fortidsminder: 140712 Sb.nr. 97
- Slots- og Kulturstyrelsen jnr. 22/11914
- Bygherre: Mariager Fjord Vand A/S
- Undersøgt areal: 3.394 kvm
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæolog Peter Thomsen
 - Arkæolog Lærke Schartau
 - Arkæolog Charlotte Marie Brühe Jensen
- Museumsinspektør Karin Johannesen
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Nordjyske Museer, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg